

erről a különben sok szempontból jól sikerült vers szerkezetéről, az értékelés fő szempontjáról maga Széles Klára jelenti ki, hogy „az utolsó szakasz el is maradhatna” (101).

4. A szerző a költészet modernizálásának folyamatát, és tágítva a kört, az egész idetartozó történeti folyamatot igen elmélyülten vizsgálja. A tanulmányozás szempontjai és még inkább a megfigyelt jelenségek nagyon változatosak. Mint stílustörténész, némileg érthető önzéssel mind-ebből a folyamatok egyik részének, a legtöbb dolgozatban elhanyagolt stílusnak a fejlődéséről mondott részleteket emelném ki. Kevés olyan irodalomtörténeti monográfiát ismerünk, amely ilyen mértékben foglalkozik stiláris jelenségekkel. És ez – bármennyire is furcsán hangzik – épp egy Reviczky-monográfiában látszik fölöslegesnek, hisz Komlós Aladár és Mezei József munkáiból eddig is sokat – minden esetre jóval többet, mint más írók esetében – tudunk arról, hogy lényegében mi Reviczky stílustörténeti helye.

Széles Klára azonban új mozzanatokra, még nem tárgyalt összefüggésekre hívja fel a figyelmet, és a már fentebb említett módszerbeli újdonságok következtében sok mindent sikerül más megvilágításba helyeznie. Így például, bár először némileg meglepett, és ha nem is volt mindenütt teljesen meggyőző, mégis úgy érzem, a szerző végül elfogadhatóvá tudta tenni azt az észrevételt, hogy közvetlen kapcsolat mutatható ki Reviczky és az almanach-líra között, és hogy ezen át a szentimentalizmus közvetett hatását is feltételezhetjük. És elfogadható az is, aminek néha épp az ellenkezőjét állítottuk, hogy

Reviczky végeredményben „formaörző”, hisz valóban a hagyományos formákat veszi át és viszi tovább, és csak ezen belül figyelhetni meg, hogy hogyan újít a versforma lazításával. Végül ugyancsak stílustörténeti szempontból külön nagy érdeme a szerzőnek, hogy több oldalról is megközelítve, kitért a retorikus formák jelentőségének a tárgyalására. A századvég átmeneti jellegű költői stílusában megerősödtek a retorikus formák. Erről mint sajátos jelenségről a szakirodalomban alig esik szó. Széles Klára vizsgálódásai körébe vonja. Igaz, inkább retorikus költői szerepről vagy a dikció ünnepélyességéről beszél, kevésbé magukról a retorikus kifejezési formákról és főleg ezek akkori stílustörténeti szerepéről, mégis megállapításai egy nagyon fontos fejlődéstörténeti mozzanatra hívják fel a figyelmet.

A könyv minden más stílustörténetre vonatkozó részlete beleegyeződik a szerzőtől meg-rajzolt általános fejlődési folyamatba. Emiatt nincs miért külön részleteznünk őket.

5. Széles Klára Reviczky-kötete új szempontú irodalomtörténeti monográfiát képvisel. Ebben áll elméleti jelentősége, ebből fakad kísérleti jellege. De maga az ezen az új alapon bemutatott Reviczky-kép is – a más megvilágítás miatt – sok újat tartalmaz. Nagy érdeme a szerzőnek az is, hogy a módszertani újjal nem hivatkozik, hanem mintegy elrejtí, beleépíti a kötet szerves egészébe. És mindig csak annyit hasznosít az újból, amennyi a tárgyalás szempontjából releváns. Mindezzel követésre méltó jó példát mutat.

Szabó Zoltán

RÓNAY LÁSZLÓ: HŰSÉGES SÁFÁROK

Bp. 1975. Szépirodalmi K. 481 l.

A *Hűséges sáfárok* a hűség könyve. Leg-nagyobb erénye a következetesség. Ez *Az ezüstkor nemzedéke* és a *Thurzó Gábor* monográfia után megjelenő tanulmánykötet változatlanul a *Nyugat* harmadik nemzedékének útját és alkotóit vizsgálja. A portrék és pályaképek nagyrészt az *Apolló*, a *Horatius Noster*, az *Argonauták* lírikusait, valamint a Vajda János Társaság és a *Korunk* antológiáiban induló íróit mutatja be.

A szerző a tanulmányokat három fejezetre osztotta. A *Kortárs Héroszok* címűben azoknak az íróknak a portréit találjuk, akik „vitathatat-

lanul irodalomtörténeti mértékkel mérhető teljesítménnyel gazdagították irodalmunkat.” A *Két távoli bolygó* című kisebb egység a legjelentősebb újkatolikus költőkkel, Sík Sándorral és Harsányi Lajossal foglalkozik. Végül, a *Perben a halhatatlanságért* című fejezet a harmadik nemzedék nagyrészt még ma is élő tagjait fogja össze. E hármasság beosztás meglehetősen önkényes, mégis a kötet egyik pozitívuma arányos szerkesztése. A portrékat annak a két folyóiratnak a vizsgálata fogja közre, melyek a tárgyalt alkotók műhelyei is voltak. A kötet a *Magyar Csillag* ismertetésével

indul, kiemelve elsősorban annak hagyományörző jellegét, a „szekértábor”, az irodalmi egységfront megteremtésének igényét. A zárótanulmány az *Ezüstkor* vizsgálatával foglalkozik, s lényegében a szerző első kötetének vázlata, illetve összefoglalása. Míg e két írás mintegy keretet alkotva vizsgálja az alkotók nemzedéki-, műhelycsoportosulásait, addig a portréknak szinte a felező pontjában elhelyezkedő legjelentősebb tanulmány, *Az antikvitás újrászületése* a harmincas-negyvenes évek költészetének deákos, bukolikus vonásaival foglalkozik. Irodalomtörténetírásunkban először térképezi fel ilyen alapon huszadi századi líránk klassziczálódásának folyamatát. E folyamat első állomásaként Illyés *Nehéz föld* című kötetét tekinti, és legjelentősebb produktumainak a *Horatius Noster* és a *Pásztori Magyar Vergilius* című antológiákat tartja: Ez antológiák szerzőinek, fordítóinak (Radnóti, Vas, Hajnal Anna, Takács Gyula, Jékely Zoltán stb.) műhelyei az *Apolló* és az *Argonauták* voltak. Rónay helyesen látja, hogy a bukolikus természetlélmény ösztönös védekezés volt ekkor a világ embertelenségével szemben, s hogy ez ösztönös idillikus-bukolikus magatartásnak csak keveseknél van politikai tartalma is. Rónay részletesen elemzi a kor polgári gondolkodásának, védekezésének egyik sokat vitatott útját, a humanizmus-kutatást – Waldapfel Imre, Kerényi gondolatait – rámutatva azonban arra is, hogy „a humanizmus-kutatás és a költészet szintézisének megteremtése egyre késett.” A szerző e tanulmányában is hangsúlyozza e lényegében a filológiában megnyilvánuló áramlat jelentőségét, kiemelve németellenességet és harcos humanizmusát. A filológia és a költészet e szintézise számunkra végső soron két szempontból jelentős, egyrészt, mivel a bukolikus-idilli természet-költészet megújodását jelentette, másrészt, mivel a műfordítás történetében is új korszakot nyitott – a legnagyobbak, Radnóti, Vas, Jékely költészetét gazdagítva, színeve így. Színező, s nem meghatározó volt tehát a szerepe a legnagyobbaknál, és döntő, szinte séma-szerű a kisebbeknél.

Rónay a fenti három tanulmány archimédeszi pontjaiból kiindulva, ezekhez igazodva és visszatérve huszonegy pályaképet vizsgál azonos szempontok, elvek alapján. Ezek közül terjedelmileg, de tanulmányírói eszötár tekintetében is legjelentősebb a Vas István-tanulmány. Benne megtaláljuk a többi pályakép legjellemzőbb sajátosságait is. Így e pályák egyes állomásainak, gyökérzetüknek azonoságát, a kassáki avantgarde-dal való szakítást, Illyés, Füst hatását, az antik idill, a romantikus ihletés jelenlétét stb. Vas István azon-

ban sokkal nagyobb költő annál, hogysem ezekbe a gyakran igaz, de az egyes pályaképekben megismétlődő általánosságokba beszorítható lenne. Rónay elsősorban líraiságának összegző számvetésre törekvő jellegét emeli ki, feltárva közéleti motivációit is.

E tanulmány, miközben igen alaposan tárgyalja Vas költészetét, rámutat ugyanakkor a pályaképek gyengéire is. Rónay az egyes oeuvre-ök megrajzolásánál figyelmét a pontosság, a precízebb kontúrok kedvéért néha csak magára az életműre irányítja, s bár a tágabb szempontokat mellőzve, mégis teljes szemléleti harmóniát, egységet teremt. Ő is többször úgy érzi azonban, hogy a zárt pályaképet „kitekintésekkel” kell hitelesítenie, megalapoznia. Így esetenként és esetlegesen a tanulmányoktól teljesen különálló betétekben, tartalomjegyzék-szerűen találkozunk például a Vas-pályaképben mintegy fél oldalon az 1945-ben induló lapok felsorolásával (304. l.), vagy a Forgács Antal tanulmányban néhány sorban a harmincas évek történelmi körülményeivel. (257. l.)

Mondottuk, Rónay legnagyobb erénye a hűség. Hűség nemcsak a választott korhoz és irányzathoz, de önmaga módszereihez, gondolatmenetéhez is. A kötet költői pályaképeinek – legszívesebben esszéknek nevezném őket, ha tudományos apparátusuk, s egzaktuságuk is nem haladná meg e műfaj követelményeit – nagy része biografikus bevezetéssel indul. Különösen gyakran találkozunk e lírai, pszichológiai háttérű megoldással a kisebb jelentőségű költők bemutatásánál. E bevezetések egy része a szülőföld, az indító táj jelentőségét emeli ki. Így hangsúlyozza például Rónay Forgács Antalnál Bicske, „a város pereme”, Takács Gyula esetében joggal Somogy, vagy Kálnokynál a nyomasztó kisváros jelentőségét. Gyakran találkozunk e tanulmányok indításainál azzal a rejtett koncepcióval is, mely a kezdet egy-egy élettrajzi elemét, művészi momentumát, élményét meghatározónak véli az egész pálya vonatkozásában is. E szemléletre jellemző a Szentkuthy kapcsán feltett kérdés: „Melyik az a pillanat, amikor a művészetek iránt érdeklődő ifjúból író lesz?” Vagy az a szintén pszichológiai háttérű feltételezés, mely Radnóti költészetében az élet és halál oly szoros összefonódását a költő gyermekkorának tragikus mozzanataiban is keresi.

De nemcsak a tanulmányokat indító gondolatok, hanem a befejezések „hepiendjei”, néhány mondatos morális igazságtévesei is ugyanígy, határozottan, híven végigvitt irodalomtörténeti alapvetést, koncepciót bizonyítanak. Ez ismert

koncepciót Rónay Sík Sándor tanulmányában tételesen is megfogalmazza: „A művet és az embert természetesen nem lehet elválasztani. Ha szakadék támad a kettő között, az irodalmi értékelés szükségszerűen elveszti legfontosabb fogódzó pontjait.” Ám, ha a műben elsősorban emberi, sőt morális értékeket keresünk, akkor ahhoz szilárd, etikus világnézettel és hűséggel kell rendelkezünk. Ha az olvasó ilyenekkel nem rendelkezik, az egyes pályaképeket lezáró szentenciák inkább líraiságukkal, mint összegző tárgyilagosságukkal ragadhatják meg. Így többek közt a Forgács pályáját lezáró summázatot: „Életműve így is salaktalan vallomás egy emberségesebb, igazabb világ mellett. S ez teszi költészetét is maradandó értékévé.”, vagy a Takáts költészete kapcsán írt vallomást: „Ezek a versek a megőrzött hit és az emberi teremőterőbe vetett töretlen bizalom kifejezése révén válnak igazán jelentőssé.” – nem értékelhetjük többre az etikus hűség szép bizonyítékainál. Mindezek az idézetek, s az írásokban tükröződő igény: az egyes életművekben elsősorban a morálisan igazat, az etikusan szépet keresni – elsősorban a tanulmányok lírai hevületét, szépségét fokozzák, de a szkeptikusabb olvasó számára az életműveket nem minősítik.

A tanulmányokban tükröződő, elsősorban etikus értékrend azonban Rónaynál semmiképpen nem azonos a kritika elvetésével. Hiszen írásainak ihletett lírai szövetét sosem rikitóan, mindig mértéktartóan, de gyakran színezi a bírálat is. Így a *Magyar Csillag*-ban tükröződő népiségről például megállapítja, hogy „... elveszítette korábbi radikális színeit, s helyette az érték cszményét állította középpontba, szakítva a forradalmiság gondolatával. . .”, és a talán kissé erőltetetten az *Ezüstkor* költőihöz sorolt Jékely Zoltán költészetének méltatása mellett sem hallgatja el, hogy „... Zugliget című regénye lesz a példája annak, hogy a realitást nem lehet irreális módszerekkel és irreális világban megtalálni.” Toldalagi kapcsán sem csak azt jegyzi meg, hogy „... valahogy ott ragadt régi őrhelyén”, de azt is, hogy „a megoldásért nem szenved meg, olykor csak retorikusan zárja le a szenvedés élményét egy felfénylő könnyed képpel.” Nincs igaza tehát Bécsi Katalinnak, aki szerint: „Rónay László

parttalan áhitata azt eredményezi, hogy könyvében minden alkotó utólréhetetlen a maga nemében, azaz – mint sok irodalom óra lelkesen téves gyakorlatában – akiről épp szó van, az tulajdonképpen a legnagyobb.” (Kritika, 1976/5.) Inkább arról van szó, hogy az a kritikus mércé, mely a művekben csak másodsorban keresi a formai, esztétikai értékeket s az ideológiai principiumokat, az etikus tartást értékeli, eleve az ilyen kvalitású alkotókhoz és műveikhez vonzódik, s így ezek vizsgálatok inkább hajlik a méltatás mint a bírálat felé. Ha e vizsgálat módszere és tárgya összeesengenek – mint e kötetben oly gyakran – akkor ez összeolvadásból, s a hűség pátoszából pontos, tárgyilagossá, a művel való összeolvadás szerénységébe burkolt irodalomtörténeti felfedezések születnek. Elgondolkodtató módon e lírai azonosulás a prózairók vizsgálatánál a legeredményesebb. Így Rónay valóban briliáns módon tárja fel az ismét felfedezett Szentkuthy teljességre törekvő módszerét, ahogy „szüntelen ellentétpárok, azok szintetizálásával és lebontásával építkeznek.” S talán nem tévedünk, ha észre vesszük, hogy Rónay ismeri fel először pszichológiai háttérű módszerrel nemcsak azt, hogy Hevesi András és torz hőse, Turauskas azonosak, de azt is, hogy a méltatlanul feledett *Párizsi eső* „a magyar egzisztencialista regényírás egyik első kísérlete.” Rónay könyve jól bizonyítja, hogy a szép, olvasmányos, s tegyük hozzá, a *Nyugat* esszéiről nemzedékétől átvett, s hű sáfárként megőrzött művészi stílus nem megy az egzaktuság rovására, sőt segíti, elmélyíti azt.

Tanulmányait saját – Sík Sándor irodalomszemléletéről írt – soraival jellemezhetnénk legtöbbször: „... egy lehetséges megközelítési módnak mind a mai napig ez a legteljesebb módszere.” S ha talán Rónay megközelítési módszerével nem is tudunk teljesen azonosulni, mégis segítségével irodalmunk eddig feltáratlan területeihez jutunk közelebb. Könyve új adatokkal és szempontokkal gazdagítja azt a képet, amely a *Nyugat* harmadik nemzedékéről bennünk többek közt Vas István, Rónay György és Kenyeres Zoltán írásainak is köszönhetően az utóbbi években kialakulóban van.

Nagy Sz. Péter

*